

Stanje kartičarstva u Bosni i Hercegovini

Nikola Davidović
Elektrotehnički fakultet
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Istočno Sarajevo, Bosna i Hercegovina
nikola.davidovic@etf.unssa.rs.ba
nikola.davidovic@gmail.com

Sadržaj— Od svih poznatih elektronskih sistema plaćanja u Bosni i Hercegovini masovno se koriste samo platne kartice. Pored svjetski poznatih brendova u BiH postoji i jedna domaća kartica za plaćanje. U radu je prikazan presjek trenutnog stanja u primjeni platnih kartica, kao i poređenje zadnje tri godine (2008, 2009, 2010).

Ključne riječi - elektronsko poslovanje; elektronski sistemi plaćanja; kartičarstvo. (key words)

I. UVOD

Jedan od oblika bezgotovinskog plaćanja je platna kartica. Razvoj ovakvog sistema plaćanja je započet pedesetih godina prošlog vijeka. Najpoznatije kartice globalnih brendova su: VISA, MasterCard, Eurocard, American Express i Diners Club. Pored ovih globalnih brendova postoji i veliki broj drugih kartica u upotrebi. U Bosni i Hercegovini postoji jedna domaća platna kartica pod nazivom Bamcard.

Jednostavnost u upotrebi, ušteda vremena kako za korisnika tako i za trgovca, raspoloživost svim sredstvima na računu 24 časa dnevno, kao i sigurnost prilikom eventualnog gubitka su samo neke od razloga za njihovo korišćenje. Korisnik prilikom korišćenja kartice može koristiti sva novčana sredstva sa kojima raspolaže na računu, a u slučaju njenog gubitka dovoljno je prijaviti svojoj banci i da sredstva na računu budu blokirana.

Preduslov za korišćenje kartice i svih njenih pogodnosti je postojanje odgovarajuće infrastrukturne mreže. Pod tim se podrazumjeva postojanje u prvom redu dovoljan broj POS terminala, a onda i ATM terminala.

Podjelu platnih kartica možemo izvršiti na osnovu više različitih kriterijuma.

Na osnovu momenta u kojem se skida novac sa računa korisnika tj. momenta plaćanja, možemo razlikovati:

- *Debitne kartice (plaćanje odmah)* – ova vrsta kartice predstavlja zamjenu za klasičan bankarski ček (poznata je i pod nazivom elektronski ček). Plaćanje ovom karticom nije moguće obaviti, ako korisnik kartice ne

posjeduje odgovarajući iznos na računu (uključuje i dozvoljeno prekoračenje računa tzv. minus).

- *Kreditne kartice (plaćanje kasnije)* – banaka koja je izdala karticu kreditira korisnika kartice na osnovu prethodno zaključenog ugovora. Omogućavaju odloženo plaćanje na više rata. Pri korištenju ove kartice, banka naplaćuje ranije dogovorenu kamatu na iznos pozajmice. Razlikujemo dva tipa kreditnih kartica i to:

1. *Revolving kartice* – otplata duga se vrši na osnovu ranije ugovorenog procenta duga na mjesečnom nivou;

2. *Charge kartice* – otplata ukupnog duga se vrši u jednom mjesecu. Banka definiše obračunski period, koji je obično između 30 i 50 dana. Nakon isteka obračunskog perioda banka obavještava korisnika kartice o stanju duga kartice i o roku u kojem se dug mora izmiriti.

- *Pripaid kartica* – unaprijed uplaćeni neki iznos novca, kojim korisnik može rasplagati. One mogu biti jednokratne ili sa mogućnošću dopune. Neke od tipova ovih kartica su poklon kartice, kartice za putovanja, kartice namjenjene maloljetnim licima itd. Može se koristiti za plaćanje roba i usluga na svim prodajnim mjestima i/ili podizanje gotovine na bankomatima i šalterima banaka.

Prema platežnoj moći korisnika kartice, kartice možemo podijeliti na:

- *Platinasta* – nema ograničenja, rijetko se izdaje;
- *Zlatna* – nema limita ni autorizacije, izdaje se malom broju korisnika;
- *Klasična* – sa magnetnom trakom i koristi se preko limita;

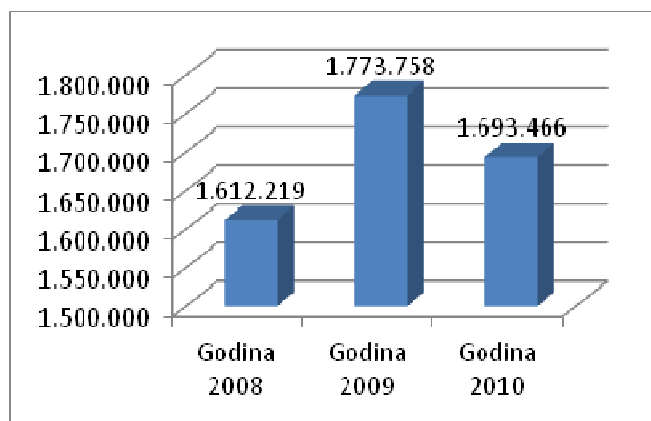
- *Elektron* – zamjena za ček, štedne knjižice i gotovinu, sa autorizacijom i limitima;
- *On-line* – samo za upotrebu na internetu;
- *Poslovna* – može biti klasična, elektron ili bilo koja druga, pri čemu glasi na korisnika, ali je vezana za račun firme.

II. KARTIČARSTVO U BiH

Krajem 2008. i 2009. godine u BiH je poslovalo 30 komercijalnih banaka, dok je taj broj u 2010. godini 29. U zadnje tri godine 25 banaka građanima BiH pružalo kartičarske usluge, karticama svjetski poznatih brendova: MasterCard, Visa, American Express i Diners.

U 2008. i 2009. osam banaka izdavalo je jedinu domaću karticu za plaćanje: BamCard. Taj broj u 2010. je pao na svega pet banaka.

Ukupan broj kartica izdatih u Bosni i Hercegovini u toku 2008., 2009. i 2010. godine grafički je prikazan na slici 1. Može se uočiti da je broj kartica u 2010. u odnosu na 2009. opao za više od 5%. U susjednoj Srbiji broj kartica se neprekidno povećava, mada u posljednje 3 godine taj trend je vlo usporen.

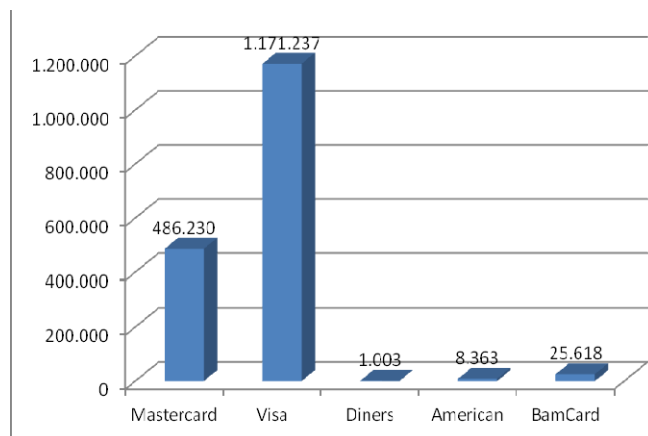

Slika 1. Ukupan broj izdatih kartica

Ako uporedimo broj kartica sa brojem punoljetnih stanovnika u BiH (procjena oko 3.300.000) može se zaključiti da je broj izdatih kartica zadovoljavajući. Međutim činjenica je da veliki broj građana BiH ima i više od jedne kartice, kao i da je određeni broj kartica izdat u različitim bankama istim licima.

Najzastupljenije kartice, na osnovu momenta plaćanja, su debitne kartice, koje banke daju klijentima prilikom otvaranja računa. U 2010. godini broj debitnih kartica je bio 1.404.491 ili 82,9% od ukupnog broja izdatih kartica u BiH.

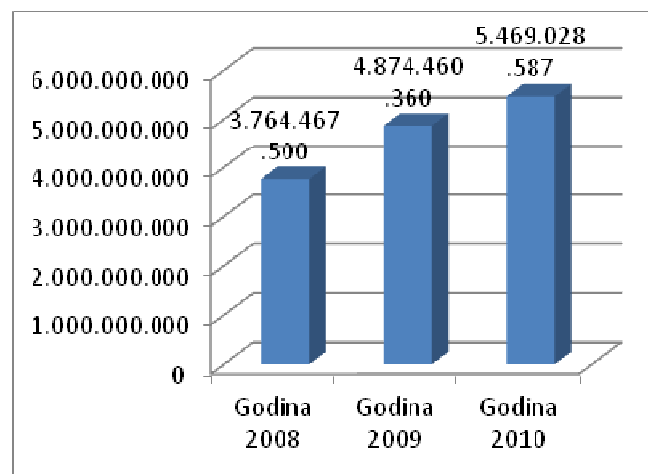
Zastupljenost kartica prema brendovima na tržištu BiH u 2010. godini je prikazana na slici 2. U 2008. odnosno 2009. godini zastupljenost kartica, ako posmatramo procentualno, gotovo je identična.

Slika 2. Zastupljenost kartica prema brendovima na tržištu BiH

Statistika pokazuje da je u zadnje tri godine došlo do povećanja realizovanih transakcija. U 2008. Godini realizovano je transakcije u vrijednosti od 3.764.467.500 KM, 2009. taj iznos je povećan za 1.109.992.860 KM, tako da je iznosio 4.874.460.360 KM. U 2010. godini dolazi do malog pada povećanja, tako da je povećanje u 2010. iznosilo svega 594.568.227 KM. Ukupan promet u 2010. godini iznosio je 5.469.028.587 KM.

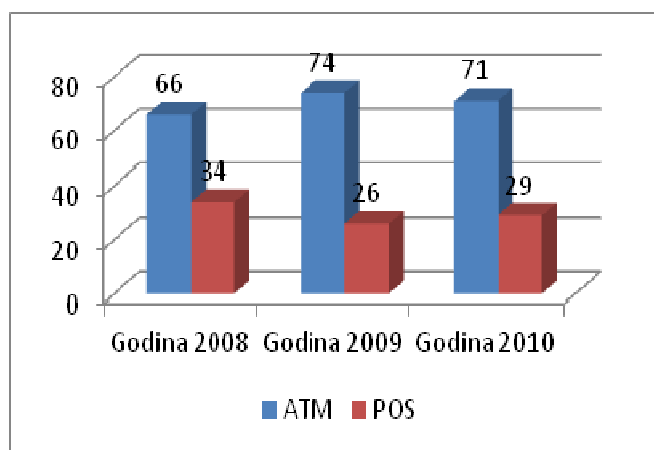
Iznosi transakcija realizovanih u 2008., 2009. i 2010. grafički je prikazan na slici 3.

Slika 3. Iznos transakcija u zadnje tri godine

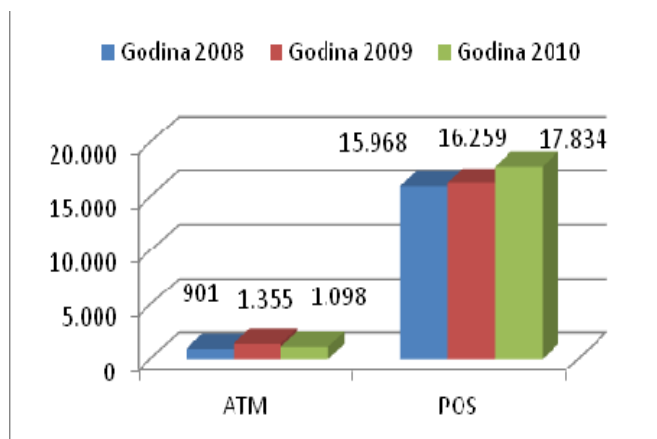
Kada je riječ o strukturi potrošnje tj. o odnosu potrošnje ATM/POS, ako posmatramo omjer u procentima je približno isti. U 2008. godini procentualna razlika između ATM i POS aparata je najmanja, a u 2009. najveća. Na slici broj 4. prikazana je struktura transakcija prema načinu korištenja sredstava (putem ATM ili POS aparata). Može se uočiti da je obim transakcija na ATM terminalima znatno veći nego na POS terminalima, što pokazuje da stanovnici BiH najčešće

koriste gotovinu kao sredstvo plaćanja. ATM terminali su im učinili gotovinu još više dostupnom nego prije (podizju gotov novac na ATM-ovima).

Slika 4. Struktura transakcija prema načinu korištenja sredstava

Osjetno je nastojanje banaka da povećaju broj ATM i POS uređaja, tako da je njihov broj u stalnom porastu, izuzev malog pada ATM uređaja u 2010. godini. Na slici 5. prikazana je promjena u broju ATM i POS aparata u posljednje tri godine. Ono što je očigledno jeste činjenica da se broj POS terminala stalno povećava, dok je broj ATM terminala u 2010. za 15% manji nego prethodne 2009. godine.

Slika 5. Broj ATM i POS terminala u BiH

U strukturi sredstava koja su iskorištena na POS aparatima, primjećuje se da veliki procenat čine gotovinska sredstva tj. POS aparati su iskorišteni za dizanje gotovog novca.

U 2008. godini od ukupno 1.267.997.358 KM prometa na POS aparatima, samo je 524.078.741 (41%) sredstava koja su iskorištena za robu tj. u trgovinama, dok je ostatak dignut novac na šalterima banaka.

U 2009. godini procenat kupovine robnih sredstava i plaćanje uslužnih djelatnosti putem kartica je nešto bolji. Od

ukupno 1.243.058.063 KM prometa na POS aparatima, samo je 638.647.375 KM (51%) sredstava koja su iskorištena za robu tj. u trgovinama ili za plaćanje usluga, dok je ostatak dignut novac na šalterima banaka.

U 2010. godini taj procenat je gotovo identičan, kao u 2009. Od ukupno 1.567.198.153 KM na POS aparatima banaka podignuto je 777.796.111 KM (49%), dok je promet za robu i ostale usluge bio 789.402.042 KM (51%).

Prosječna vrijednost jedne transakcije u 2008. godini bila je 149 KM, 2009. godine 141 KM i 2010. godine 138 KM. Uočava se da kartice nisu korištene samo za kupovinu nekih vrijednih roba ili plaćanja nekih skupljih usluga, već i za plaćanje manjih iznosa računa.

Prosječan promet po jednoj kartici na godišnjem nivou je povećan sa 2.335 KM (2008. godine) na 3.229 KM (2010. godine). Godišnji promet u 2009. godini iznosio je 2.779 KM.

Može se uočiti da je godišnji promet po jednoj kartici u 2010. godini uvećan čak za 894 KM u odnosu na 2008. godinu. To je povećanje od 38%.

Na ATM i POS uređajima u inostranstvu, građani BiH su preko kartica izdatih u BiH, realizovali iznos od 271.290.278 KM (u toku 2009. godine 210.667.342 KM, u toku 2008. godine 176.421.273 KM). Od tog iznosa na:

- ATM uređajima je podignuto gotovog novca 109.004.673 KM (u toku 2009. godine 90.524.004 KM, a u toku 2008. godine 75.605.567 KM),
- gotovog novca na POS uređajima je podignuto 2.307.607 KM (u toku 2009. godine 4.498.448 KM, a u toku 2008. godine 1.548.069 KM),
- robe na POS uređajima je kupljeno u visini od 159.977.998 KM (u toku 2009. godine 115.644.890 KM, a u toku 2008. godine 99.267.637 KM).

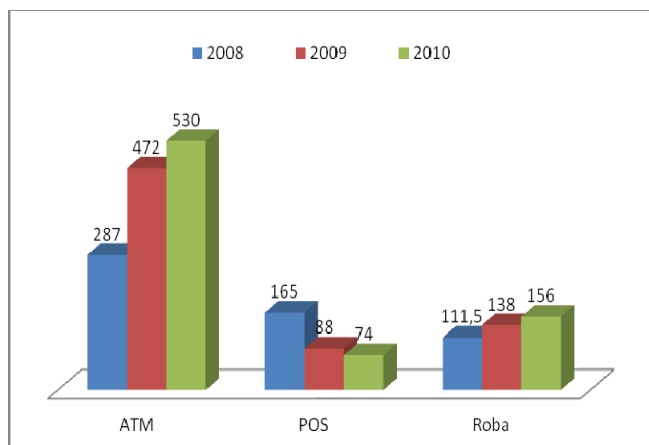
Uočljivo je da građani BiH u inostranstvu koriste kartice više za plaćanje robnih usluga. Taj procenat se kreće od 55% u 2008. do 59% u 2010. i ima trend uspona.

Pored toga zabilježen je i rast potrošnje u inostranstvu preko kartica. U odnosu na 2008. godinu taj porast iznosi skoro 94.869.005 KM u 2010. godini. Ako se napravi procentualno poređenje u odnosu na 2008. godinu porast potrošnje iznosi oko 53%.

Karticama banaka iz inostranstva, na ATM i POS uređajima BiH banaka 2010. godine je realizovano 759 miliona KM (u toku 2009. godine 697 miliona KM, u toku 2008. godine 564 miliona KM). Od ovog iznosa je (slika 6.):

- preko ATM uređaja 2010. godine dignuto gotovine u iznosu od 530 miliona KM (u toku 2009. godine 472 miliona KM, u toku 2008. godine 287 miliona KM).
- Na POS uređajima 2010. godine podignuto je još 74 miliona KM (u toku 2009. godine nešto više - 88 miliona KM, a u toku 2008. godine skoro duplo više - 165 miliona KM)

- U toku 2010. godine kupljeno je više robe u trgovinama - 156 miliona KM (za razliku od 2009. i 2008. godine kada je kupljeno manje - 138 miliona KM, odnosno 111,5 miliona KM).

Slika 6. Promet u milionima KM stranih građana u BiH

III. ZAKLJUČAK

U radu je analizirano trenutno stanje primene kartica. Rast mreže ATM terminala je padu. Broj prodajnih mjesta (POS terminala) je zabilježio blagi porast.

Iako postoji relativno veliki broj POS terminal u BiH, mali je procenat korištenja kartica za kupovinu robe. Razlog tome leži dijelom u činjenici da veliki broj prodavaca ne daje popuste na kupovinu robe ovim putem, već isključivo za gotovinsko plaćanje.

Pored toga pitanje je koji je to broj POS terminal u stvarnoj upotrebi!? Primjetno je da i korisnici kartica iz inostranstva koriste više gotovinu kao način plaćanja u BiH, dok građani

BiH u inostranstvu koriste više karticu kao način plaćanja (čak 59% u 2010. godini).

Da bi se stanje promijenilo potrebno je da domaće banke, pronađu način i ubijede što više trgovaca da robu prodaju putem kartica i njihovih POS aparata, pri čemu bi trgovci imali određeni interes, kao i neke pogodnosti.

LITERATURA

- [1] Slobodan Obradović, Milan Mijalković, Dejan Tešić, Vesna Marković, Valentina Pavlović, "Uzroci zastoja u razvoju kartičarstva u Srbiji", *InfoTeh 2011*, INFOTEH-JAHORINA Vol. 10, Ref. E-IV-8, p. 689-693, March 2011.
- [2] Slobodan Obradović, Vesna Marković, Dejan Tešić, Đorđević Borislav, Aleksandar Žorić, "Stanje razvoja kartičarstva u Srbiji", Srbija, InfoTeh 2010, Jahorina, 2010
- [3] Centralna banka Bosne i Hercegovine - Izvještaj za kartičarstvo za BiH u 2008. godinu
- [4] Centralna banka Bosne i Hercegovine - Izvještaj za kartičarstvo za BiH u 2009. godinu
- [5] Centralna banka Bosne i Hercegovine - Izvještaj za kartičarstvo za BiH u 2010. godinu
- [6] <http://www.cbbh.ba/>

ABSTRACT

Of all known electronic payment system in Bosnia and Herzegovina, the mass is only used a payment card. In addition to world-famous brands in BiH there is a one domestic card payment. This paper presents an overview of the current state of implementation of payment card, as well as a comparison of the last three years (2008, 2009, 2010).

LEVEL OF CARD PAYMENT SYSTEM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Nikola Davidović